

Sládek, Ondřej

O čtení a interpretaci pohledem Milana Suchomela

Bohemica litteraria. 2023, vol. 26, iss. 2, pp. 97-101

ISSN 1213-2144 (print); ISSN 2336-4394 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/BL2023-2-6>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79256>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20240122

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

O čtení a interpretaci pohledem Milana Suchomela

Ondřej Sládek

Dne 13. července 2023 oslavil v plné síle devadesáté páté narozeniny literární historik a kritik, pedagog, editor a příležitostný překladatel Milan Suchomel. Široká i odborná veřejnost ho zná především jako předního znalce české literatury druhé poloviny 20. století, jeho oblast zájmů je však mnohem širší. Ve svých seminářích, které stále vede na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, se zabývá vybranými problémy z dějin literární vědy a estetiky. Do jeho zorného pole tak spadá i teorie literatury a filozofie, které společně tvoří živnou půdu jeho myšlení o literatuře.

Suchomel studoval v letech 1947–1951 bohemistiku a filozofii na brněnské filozofické fakultě, svá studia ukončil obhajobou diplomové práce o T. G. Masarykovi coby literárním kritikovi. Na počátku padesátých let krátce pracoval jako středoškolský profesor na Valašskokloboucku, na pomezí Bílých Karpat a Vizovických vrchů. V roce 1953 se vrátil do Brna na filozofickou fakultu, se kterou je od té doby trvale profesně spojen.

Zpočátku pracoval jako knihovník Slovanského semináře, od roku 1959, kdy vznikla samostatná katedra českého jazyka a literatury, zastával pozici odborného asistenta. V průběhu šedesátých až osmdesátých let se Suchomel věnoval především pedagogické, literárněkritické a odborné činnosti. V roce 1966 obhájil rigorózní práci (PhDr.) o moderní české próze, o sedm let později pak dokončil a obhájil kandidátskou práci (CSc.), v níž se věnoval vývoji české prózy v letech 1958–1967. V roce 1990 se stal vedoucím katedry českého jazyka a literatury a byl ustanoven docentem. Habilitoval se o šest let později prací *Maheňův Měsíc: text, kontext, čtenáři* (publikováno pod názvem *Jiné oči Jiřího Mahena*, SUCHOMEL 1997). Profesorem české literatury byl jmenován v roce 1998.

Suchomelovou první knižní publikací měla být jeho již zmíněná kandidátská práce o vývoji české prózy, která měla vyjít v roce 1970 pod názvem *Literatura z času krize*. V době nastupující normalizace byla však práce vnímána jako nežádoucí, její sazba byla proto rozmetána. Zachovaly se korektury, ze kterých Suchomel v sedmdesátých a osmdesátých letech předčítal vybranému okruhu svých posluchačů. Kniha vyšla až v roce 1992 díky nakladatelství Atlantis (SU-CHOMEL 1992). Dramatik a spisovatel Milan Uhde, jeden z mnoha Suchomelových žáků, v této souvislosti ve svých pamětech uvádí: „Po převratu vydal [Suchomel] soubor starších esejů o české próze šedesátých let. Na rozdíl od mnoha textů jiných autorů, které s léty ztratily kouzlo někdejší odvahy nebo spíš prostorekosti, nemusel Suchomel měnit ani slovo: jeho hodnocení i argumenty si podřely platnost beze zbytku. Takovou charakteristiku si zaslouží málokterý kritik a teoretik z jeho generace, a nejen z ní“ (UHDE 2013: 134).

Uhde se zde krátce nepřímou dotkl dvou výrazných rysů Suchomelova myšlení: jeho důkladnosti a rozvážnosti, s nimiž vždy přistupuje k analýzám a interpretacím literárních děl. Dokladem toho je nejen uvedená publikace *Literatura z času krize*, ale zcela jistě to jsou i jeho literární kritiky a recenze, které začal publikovat již v první polovině padesátých let. Přispíval například do *Literárních novin*, *Plamene*, *Orientace*, *Hostu do domu* atd. Soubor takových textů vyšel v ediční úpravě Jitky Bednářové pod názvem *Co zbylo z recenzenta. Literární kritiky 1954–1994* (SU-CHOMEL 1995). I v těchto textech, ve kterých „vše zůstalo v původním stavu, neopraveném a nezlepšovaném, bez vynechávek a přípisů, jako dokument o soudech, omylech, pošetilostech a vůbec sklonech doby, lidí, literatury“ (IBID.: 5), uplatňoval svůj typický interpretační postup, jenž spočívá v obkružování zkoumaného problému nebo interpretovaného literárního textu tak dlouho, dokud se mu nepodaří pojmenovat vše, co pojmenované být má. Ne vždy je to samozřejmě možné, dodal by jistě hned Suchomel, jelikož nejzajímavější literární texty jsou dle něj právě takové, které si v sobě uchovávají cosi nevysvětlitelného. Cosi, co nám nedopřává klidu a co nás nutí se stále ptát.

Z prozaiků a prozaiček, kterým Suchomel věnoval dlouhodobou literárněkritickou a literárněhistorickou pozornost, lze zmínit například Arnošta Lustiga, Milana Kunderu, Bohumila Hrabala, Jaroslava Putíka, Alenu Vostrou nebo Věru Linhartovou. Stranou jeho pozornosti nicméně nezůstávala ani poezie – zvláště díla Oldřicha Mikuláška, Jana Skácela, Josefa Hory či Františka Hrubína. Samostatnou kapitolou v interpretační tvorbě Milana Suchomela představuje Jiří Mahen, respektive jeho pozapomenutý romantizující text *Měsíc*, kterému věnoval svou monografii *Jiné oči Jiřího Mahena* (SU-CHOMEL 1997).

Suchomel se zabývá tvůrčí osobností Jiřího Mahena nejprve prostřednictvím soudů literárních kritiků (A. Novák, J. Vodák, F. X. Šalda) a básníků (V. Nezval, F. Halas), teprve poté dospívá k vlastní – na filozofické bázi založené – soustavnější charakteristice. „[T]oto postupné odkrývání Mahenových tvůrčích postupů provází kultivovaný, eseji blízký jazyk,“ uvádí ve své recenzi Suchomelovy knihy Zdeněk Pešat a pokračuje, „průkazný v četných gnómách a výmluvný v řadě náznaků pronikajících k nuancím, jež ve věcném jazyku pojmů by mohly působit možná i neobratně. Splácí se za to jistá daň ve chvílích, kdy tyto nápovědi tu a tam též způsobují, že autor ponechá čtenáře na holičkách, napospas významové neurčitosti výpovědi. Suchomel už je takový. Volí raději rozmazanost než autoritativní vyhlásování, tak a ne jinak to je“ (PEŠAT 1998).

Pešat má pravdu v tom, že pro Suchomelův interpretační přístup je příznačné vědomí mnohosti a různosti čtení literárních textů, avšak také relativnosti každého soudu o nich. Výsledkem však není rozmazanost, ale velmi osobitá cesta ke smyslu díla, která se odvíjí od poznání, že literární texty jsou velmi nejistým terénem. Můžeme se vydat jedním nebo druhým směrem a nikdo nám nemůže říct, že jsme se rozhodli špatně, protože obě cesty jsou možné, obě vedou k určitému cíli. A totéž platí pro interpretaci literárních děl. Neexistuje jeden správný výklad, neboť, jak často s lehou ironickým nádechem ujišťuje Suchomel: „Vše může být také úplně jinak!“

Podstatnou složku Suchomelova myšlení o literatuře – a uvádějí to téměř všechny recenze jeho knih nebo článků o něm – je právě zmíněná ironie. Ironie umožňuje odstup, skeptickou relativizaci, ale také hru s významy. Především se však promítá do jeho způsobu argumentace i stylu psaní. „Styl jeho textů je napohled hutný, lapidární až aforistický,“ konstatuje Jitka Bednářová ve svém doslovu ke knize *Co zbylo z recenzenta*, „a přitom podle potřeby i vznesně lyrický, štiplavě sarkastický či ironický, ve smyslu ‚pohledu alespoň dvojlomného‘, tak, aby mezi významem a jeho vyjádřením vzniklo napětí, aby pravý význam zazněl skrze negaci, skrze význam opačný“ (BEDNÁŘOVÁ 1995: 243).

Tento postoj, který se zakládá na Suchomelově principiální obezřetnosti a nedůvěře vůči jakémukoli ideologickému a monologickému vidění světa, ovšem neznamená, že v rámci interpretace je vše možné. Suchomel je bytostně racionální, klade důraz na jasné argumenty a podložené závěry, odmítá jakoukoli impresivní dojmologii – jak by řekl Jiří Trávniček. Co se týče metody, má mnoho společného se strukturalisty, svým stylem psaní a pojetím literatury jsou mu však bližší František X. Šalda nebo Václav Černý.

Své literárněkritické výklady opírá o detailní čtení a funkčně-strukturální rozbor, které – je-li to nutné – propojuje s širším kontextuálním hlediskem (historickým, filozofickým, psychologickým atd.). Rozhodujícím interpretačním kritériem je dle něj ale vždy samotný literární text. „Poddám se textu, který čtu,“ konstatuje v jednom svém rozhovoru, „a jsem rád, když text si řekne, co s ním dál“ (SUCHOMEL 2021: 211). Je zjevné, že on sám, jeho osobnostní postoj, je oním stmelujícím prvkem různých výkladů, pohledů a přístupů, je totiž „jediným pevným bodem v procesu kritické reflexe [...]“ (ZELINSKÝ 1993: 11).

Milan Suchomel není ale jen autorem literárněkritických a literárněhistorických prací, významná je i jeho činnost dramaturgická, ediční a nejnověji také překladatelská. V šedesátých letech působil jako dramaturg v brněnském Divadle poezie X, spolupracoval například s Milanem Uhdem, Radimem Vašinkou nebo Zdeňkem Čecháčkem. Co se týče edičních aktivit, podílel se na výběrech z děl spisovatelů Otakara Theera (*Hořká idyla*, 1980) a Lva Blatného (*Housle v mrakodrapu*, 1961), sám sestavil antologii prozaických textů s milostnou tematikou *Mámvivá noc* (1970; v upraveném vydání vyšla kniha pod názvem *Příběhy lásky v české literatuře od počátků k dnešku*, 2000). V nedávné době se Suchomelův okruh zájmů rozšířil o překlady poezie. Z němčiny přeložil a vydal *Elegie z Duina a Sonety Orfeovi* od Rainera Marii Rilkeho (2017), pro sebe si však překládá i jiné autory.

Když jsem se s Milanem Suchomelem setkal naposledy, bavili jsme se o knihách, které právě čte nebo plánuje, že si opět přečte. „Není čas, je třeba toho ještě tolik přečíst!“ uzavřel naši diskusi suše a s lehce ironickým úsměvem na tváři.

Popřejme tedy Milanu Suchomelovi hodně sil, zdraví, času a dobrých knih. A k jeho významnému životnímu výročí – devadesátým pátým narozeninám – vše nejlepší!

Při práci na textu byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie – <https://clb.ucl.cas.cz/> (kód ORJ: 90136).

PRAMENY

SUCHOMEL, Milan

1992 *Literatura z času krize. Šest pohledů na českou prózu 1958–1967* (Brno: Atlantis)

1995 *Co zbylo z recenzenta. Literární kritika 1954–1994*. Ed. Bednářová, Jitka (Brno: Vetus Via)

1997 „Jiné oči Jiřího Mahena. Mahenův Měsíc: text, kontext, čtenáři“, in MAHEN, Jiří: *Měsíc – Suchomel*, Milan: *Jiné oči Jiřího Mahena* (Brno: Jota), s. 97–214

2020 „Život je krátký, i když někdy trvá dlouho: rozhovor s literárním kritikem a historikem prof. Milanem Suchomelem“, *Česká literatura* 68, 2020, č. 2, s. 204–213 [rozmlouval O. Sládek]

SUCHOMEL, Milan (ed.)

1970 *Mámvá noc* (Praha: Odeon)

2000 *Příběhy lásky v české literatuře od počátků k dnešku* (Brno: Host)

LITERATURA

BEDNÁŘOVÁ, Jitka

1995 „Doslov“, in Suchomel, Milan: *Co zbylo z recenzenta. Literární kritika 1954–1994*. Ed. Bednářová, Jitka (Brno: Vetus Via), s. 241–247

BLATNÝ, Lev

1961 *Housle v mrakodrapu*. Eds. Suchomel, Milan; Palas, Karel (Brno: Krajské nakladatelství)

PEŠAT, Zdeněk

1998 „Mahenův Měsíc a jeho interpretace“, *Literární noviny* 9, 1998, č. 2, 14. 1., s. 6

RILKE, Rainer Maria

2017 *Elegie z Duina; Sonety Orfeovi*; přel. Suchomel, Milan (Červený Kostelec: Pavel Mervart)

THEER, Otakar

1980 *Hořká idyla*. Eds. Suchomel, Milan; Válek Vlastimil (Praha: Odeon)

UHDE, Milan

2013 *Rozpomínky, co na sebe vím* (Praha – Brno: Torst – Host)

ZELINSKÝ, MIROSLAV

1993 „Kritika inspirací a ironií“, *Tvar* 4, č. 16, 22. 4., s. 10–11

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.